

МИХАИЛ ИВАНОВ -
ЧУОНА МЭХЭЭЛЭ

СИТТЭРБЭТИ
СИТЭЭРИ...

Михаил Иванов

Ситтэрбэти ситээри...

«Айар»

Иванов М. Е.

Ситтэрбэти ситээри... / М. Е. Иванов — «Айар»,

ISBN 978-5-7696-4992-9

Кинигэбэ Михаил Иванов-Чуона Мэхэлэ хоһоонноро, поэмалара киирдилэр.

ISBN 978-5-7696-4992-9

© Иванов М. Е.

© Айар

Содержание

СИТТЭРБЭТИ СИТЭЭРИ, ТЫЛ ОҢУОРУНАН СИМЭЭРИ...	5
Хоһооннор	11
Чорооннуу чочуйуом	11
Саха балаҕана	13
Элбэх да ардаҕы аннынан...	14
Сайын хайдах кэлэрий?	15
Мин өйүм, мин санаам тардыһар...	16
Халлааны уйаннык ытатан	17
Кыһыны таптыбын	18
Кутаалы умайыам	19
Дьүкээбил дьиримин сөхпүтүм	20
Анаабыр	21
Сүрэҕим кутаатын	22
Учууталга махталым	23
Өйдөөн-санаан ааһыаҕын...	24
Ааспыты эргитэ сатаама	26
Тыыннаах буолар кэрэтиэн	27
Күүтэбин көрсүһөр чааспытын	28
Улуу үөрүү миигин кууста	29
Конец ознакомительного фрагмента.	30

Иванов Михаил Егорович-Чуона Мэхээлэ Ситтэрбэти ситээри

СИТТЭРБЭТИ СИТЭЭРИ, ТЫЛ ОҢУОРУНАН СИМЭЭРИ...

Киһи олоҕо – айан. Киһи төрүүбүттэн иннин диэки дьулуһар: оҕо эрдэххэ – тута-хаба, көрө-билэ охсоору, эдэр кэмгэ – олох умсулҕаныгар устаары, былыта суох саҕахтары арыйан иһээри, сааһыран, түспэтийдэн баран – өссө да сиппэтэҕи ситээри уонна ааспыт, саатар, санааҕа эргитээри...

Үөһэттэн өгөһөн көрдөххө, карта бишр туючуката – кыра сир лоскуйа, оттон Сири тыыннаан олорор киһи тэбэр сүрэгүн үйэтигэр тэнгэ сылдьар өйдөбүлэ, өйөбүлэ – төрөөбүт дойдуга – сайдыы модун сүүрүгэр суураллан сүтүүтэ, ол сүтүк ахтылҕан ааспат аалыта буолуута, Сир Ийэҕэ киһи төрөөбүт дойдулаах буоларга толору бырааптааҕа, «сайдыы» ким эрэ эстиитин төрдө буолуо суохтааҕа, өйгө-сүрэххэ инмит төрөөбүт бйорго хаһан эрэ «хатыг чаранг суугуна дьүрүскэн буолан иһиллибит», «кырылас кумаҕа кырыымпалыы ыллаабыт» тыыннара – Михаил Иванов-Чуона Мэхээлэ поэзиятын бишр сүрүнэ буолар.

«Хас биирдии киһини дойдута,
Төрөөбүт түөлбэтэ күүтүөхтээх,
Үс кута үөскээбит уйата
Күүс-күдэх киниэхэ биэриэхтээх»,

– диэн, поэт бэйэтэ эппитин курдук, киһи төрөөбүт түөлбэтигэр күүс-күдэх ылар, тирэхтэнэр, кынаттанар. Оттон төрөөбүт түөлбэтэ «сайдыыга» суураллан сүппүтүн да иһин, поэт Чуона Мэхээлэ поэзия күүһүнэн тилиннэрэн, хагдарыйбыт «ньуругуһуну иккистээн тылыннарбытын» курдук, дьон сүрэгэр тыыннаах тылларынан кутар:

«Кэнээбит урсуна налыйан,
Кытылын сибэкки симээбит,
Кырылас кумаҕа тэлгэнэн,
Кырыымпа кэриэтэ ыллаабыт.

Күөрэгэй ырыалаах хонууга
Күөх ача күөгэйэ долгуйбут,
Хатыннаах чарангын суугуна
Сэбирдэх сиккиэрин түһэрбит.

Чуонаны харыстыыр, көмүскүүр
Тиит мас хаххалаах дьирбиилэр,
Имигэс, күөгэннэс талахтар,
Эркиннии сабардыыр хайалар»,

– бу Чуона Мэхээлэ «Айанныйт кубалар намтааннар...» поэматыттан быһа тардыыга Күннүк Уурастыырап кэрэ дыкты Амма кытылын «тыалыра турар талахтарын» сайаҕас тыала илгийэр.

«Айанныйт кубалар намтааннар...» поэма 9 чаастан турар, аарыма кырдыаҕас санаа-тынан бэрillэр айымньы. Поэмаҕа быстах санаа тууйуллуутугар оҕустаран, миннугу-хан-ныгы кэйэ сатааһын суох, ол оннугар «соҕотох сулуһу санатан кытылга кыламныыр кулуһун аттыгар ыар дэбир санааҕа баттаппыт кырдыаҕас» дойдутун дьылҕатын анаарыыта суруллар. «Түүн түһээн, төрөөбүт түөлбэтигэр бар дьонун көрсөн, алгыстаах тылларын истэн» «силбиги күөнүнэн силэйэн, кырдалы кэрийэ сүүрэр». Туой Хайа, эмиэ бу аарыма кырдыаҕас курдук, сыл-хонук тыалыгар иэдэһин тоһуйан, Ийэ Айылҕа уонна Киһи биш ситим-нээхтэрин туоһута буолан, дыппиэрэн турар:

«Туой Хайа киил киппэ санныгар
Сылайан дыппиэрбит үйэлэр,
Тайанан күүс-күдэх ыланнар,
Дьонуннаах айаны салгыыллар.

Сааһыран саһарбыт иэдэһин
Сыл-хонук тыалыгар тоһуйар,
Ардах-хаар үөһэттэн суккуллан
Өбүгэм суолларын суурайар...».

Оттон быраман дьыллартан «систэри, маардары туораабыт, сыһыылары, хочолору силэйэн, сыркы, сүүрээн тардыһан, таһымныы, дьалкыйа кэнгээбит кыыс кэрэ Чуона барахсан, өрүүлээх суһоһтуу субуллан, маанылаах хотуннуу нэлэйбит». Поэт маннык тыыннаах тылларынан төрөөбүт өрүһүн хоһуйар, кэрэ кыыска, хотун дьахтарга холуу көрөр:

«Бу маннык уу нуурал дойдуга
Таптал уйата тутуллубут,
Оҕо-аймах көрдөөх күлүүтэ
Сүрэҕи үөрүүнэн толорбут».

«Тэлэлибит тэргэн суоллардаах, арыллыбыт киэнг аартыктардаах», ойуурга көтөрө-сүүрэрэ, күөллэргэ көмүс хатырыктааҕа толору, быһыппастар былчынгнаах уоланнардаах, кыталык кылбаа кыргыттардаах «баайталым олох устубут» дойдутун дьоно, хоту дойду дьонун үөрүннээн майгытынан, маннай алмаас таас көстүбүт сураһын истэн үөрбүттэр, «алдьархай ааннаан кэлиэхтээгин түгүллэригэр да көрбөтөхтөр».

«Арҕааттан халҕаһа былыттар
Алдьархай илдьитэ буоланнар,
Сир-дойду үрдүнэн ааннааннар
Сабардыы халыйан тахсаллар.

Туой Хайа ыаһыран, уордаан
Тыйыстык хаастара түрдэстэр,
Чуонабыт өрүтэ түллэннээн
Балысхан бааллара ынчыктыыр.

Этэллэр энсиллэр этингнэр,

Лиһигир, лүһүгүр сүүрэннэр,
Чуонаны далайга тимирдэр —
Хомолто суража тарбанар...».

Мунгутиур сайдыы киһи дьылжатын аахсыбакка, дьулуруйа турара трагедияҕа тиэрдэр. Ааптар бу аан дойдуга буолар быһыыны-майгыны, таһыттан көрдөххө, сахалыы холкутук, дьиппиэнник, киһи өссө көмүскэнэр кыахтаах туругун тутан олорон суруйар. Ол хоһоон формалаах поэма, ханнык да риторической ыйытыыларга суоһуттан, маннык түбэлтэлэргэ литературнай айымньыларга үксүн туттуллар норуот тылынан уус-уран айымньыларын тыла-өһө кэлимсэнэн кирибэтэхтэриттэн көстөр. Онон айымньы тыына өссө итэҕэти-илээхтик, ааҕааччыга судургутук тиийэрэ ситиһиллэр. Онно күүс-көмө буолар – хоһоонунан айымньы тэтимэ, рифмата. Сизмэх кыыл кэриэтэ барыны мэнгистиих долгуннар барылаан, часкыйан кэлэннэр Таас Дьахтарга кубулуйбут Чуона атаҕар кэтиллэн, «күүгэнниш оргуйаат тохтуллар, убараан, уохтара намыраан, эриэн үөн буоланнар сыгаллар». Дьэ, манна:

«Айанныт кубалар намтааннар
Уу кырсын кырыя көтөллөр,
Күөх ньээкэ түөлбэни суохтааннар
Кутурҕан ырыатын тардаллар...».

Кубалар маанылаах, эйэлээх көтөрдөр, кутурҕан ырыатын тардан, айылҕа алдьаммытыттан хараастыыны, айманыыны көрдөрөллөр. Кинилэр М. Горькай Буурҕаһытын курдук кыырыктаах далай үрдүнэн тэлээрэ көппөттөр, намтаан, түһэн ааһар күөх ньээкэ түөлбэлэрин көрдүүлэр... Кинилэр охсуһар кыахтара суох, кутурҕан бэлиэтэ буолаллар. Мантан курус санаа үүйэ тутар – аар Айылҕабыт инникитэ хайдах буолуой. Киһи, кырдьык даҕаны, өйдөөтөбүнэ, биллэбинэ эрэ инники суолу ыйдангарда сатыан сөп. Төрөөбүт дойдутун сүтэрбит киһи, эдэр оҕо сылдьан абарбыт-сатарбыт санаата тааһыран, билигин бэйэтэ сааһыран, төннөрөр кыаҕа суоһун билинэн, абатын-сататын сүрэхтэр сөнгөрдөн, суламмакка, кэп туоммакка, охсуһууга ынгырбакка, аарыма кырдыаҕас, ол аата, мин санаабар, үгүс үйэлэри туораабыт норуот уобараһа буолан, мындырдык өйдөтөр, сэхэршир, дьон сүрэхтэр айылҕа айбытын алдьатыы туохха тиэрдэбин этэр...

Ааптар:

«Бар дьону букатын тумуннун
Дойдуну сүтэри иэдээн»,

– диэн санаанан поэматын түмүктүүр.

Чуона Мэхээлэ «Сэргэ туһунан номох» поэматыгар норуотун кытта биир тыыннаах, сиргэ чингик үктэнэн турар, мындыр саха киһитин уобараһа сэргэни кытта ситимнэнэн көстөр. Былыргы өбүгэтин өтөҕөр буор саха сыдыаана кэлэн, кырдыаҕас сэргэлиин алтыһан, өспүт үйэлэр дуорааннарын өйүгэр-сүрэхтэр ингэринэр. Саас баттаан ситимбит балаһан, кытыастар кыымнарын сүтэрбит көмүлүөк онно, дьыл-хонук ардаҕа суурайбыт дьон-сэргэ суолун омооно ааспыт кэм туманыгар суураллан өлүктүбүт буоллахтарына, арай «ааспыт кэм им-дьым кэрэһитэ – тэлгэхэ сэргэтэ» билигин да сангата суох поэт дууһатыгар элбэҕи кэпсиэр. «Наһыллык мин диэки иэҕэйэн» диэн бу кыра этии дириг суолталанан тахсар – сэргэ хойдубут салгыны силэйэн кэлбит уолугар сыста түһэн, кэпсээн барар. «Бар дьон ыарахан да кэмин билэн, умнаһа харах уутунан хайыта суураллыбыт», «дьон-сэргэ баай-талым олоһор Дьөһөгөй маанылаах оҕотун хонноһун сылааһыгар туһунт» сэргэ барахсан, билигин

алаас-алаас аайы им-дым иһийэн туран, оо, элбэҕи да санатар, кэпсиир буоллаҕа. Ону «сай-дыылаах» олох хабыс тыала тонгорботох, ириэнэх уйулҕалаах эрэ киһи истэр-билэр...

Поэма тыла-өһө сааһыламмыта, чингэ аабыллымтыа онгорор. Тылынан ойуулааһын киһини өссө умсугутар, сэргэ турар алааһыгар, ол аата өбүгэ тыынын эйгэтигэр киллэрэр:

«Былыргы өтөххө кэлэммин
Хойдубут чуумпуну аймаатым,
Аастыйбыт салгыны ыймахтаан
Хас да сүүс саастаахтыы сананным».

Дьон-сэргэ биллибэтэҕэ ыраатан, салгын «хойдубут», бэл, «аастыйбыт», сэргэлээх былыргы тэлгэһэ эйгэтин салгына хойдон-хойдон, таастыйан, киһи санаатын да утаҕа кыайан кишрбэт буолбата буоллар дии саныыгын... Поэт дууһалаах киһи «үйэлэр быылларын оймоон, ситтэрбэт номоҕу сырсар».

«Очуостуу дьиппиэрбит сыллартан
Кырыарбыт илдьити мин туттум», —

диэн поэт эппитэ — аастыйбыт салгын анараа өттүттэн «айаннаан» кэлбит кырыарбыт «илдьити» ааҕааччыга чугаһатан, киһи хараҕар илэ көстөн кэлэрдии онгорор. Бу — санаа күүһүн тылынан киһи уйулҕатыгар тиэрдии күүһэ!

«Кыргыһы сэмнэбин санатар
Кыа хаанныы кытарар эмэхтэр
Кыдыйсар кыдыктаах сахтартан
Кырыыстаах үйэни кэпсииллэр»,

— диэн, кырыыстаах кыргыс үйэтин хартыынатан бу түөрт строка ууран биэрэр.

«Арай дьон хаалларбыт мэнэтэ
Тэлгэһэ сэргэтэ тураахтыыр —
Ааспыт кэм им-дым кэрэһитэ
Саната суох элбэҕи кэпсиир».

Поэт сэргэ уобараһын инникилээх, кэскиллээх онгорор. «Былыргы быраман дьыллартан күн тохтуур биш ытык күнүгэр», ол аата ыһыах күн, «Аар Кудук Чэрчи Мас чыпчаалын үөһээнгү айыылар булаллар». «Ураанхай олоҕо ойууламмыт сиздэрэй оһуордаах сэргэ» таһыгар сылгылар кистииллэр, халлаанга тойон кыыл элиэтиир. Ол эрэн «арҕаангы аргы-арга үрдэрэн, дохсуннук айанныыр олох эрдиитэ суох онгочо курдук дагданныыр», туюх да тохтоппот тэтимнээх олох айаныгар «быыппастар манган ат мингэлээх алаас сайыһан далбаатыыр». Олох тэтимин дохсун долгунугар, алаас, сэргэҕэ баайыллыбыт Дьөһөгөй оҕото көмүскэл, харысхал буолуохтара диэн поэт сырдык, эрэл санааны саҕар.

Чуона Мэхээлэ бу ахтыллыбыт икки поэмата, чахчы да, сахалыы тыыннаах ааҕааччы кутун-сүрүн тутуох, киһи өйүн-санаатын долгутуох, элбэҕи толкуйдатыах айымньылар. Дойдуга, олоххо тапталы өрө туттут, ону уус-уран тыл күүһүнэн дьон сүрэхтэр тиэрдэр айымньылар быһыытынан сыаналанан, саха литературатыгар бэйэлэрин миэстэлэрин булуохтара диибин.

Чуона Мэхээлэ «Сүрэхтэн тахсар тылларым», «Иккиһин тыллыан дуо, ньургуһун...» кинигэлэригэр, эмиэ бу «Ситтэрбэти ситээри» кинигэтигэр курдук, айылҕа уонна киһи биш

ситимнээхтик хоһуллаллар. Төрөөбүт буор ахтылҕана, дойдуга таптал кини хоһоонноругар мэлдьи сүрүн мизэстэни ылаллар. Дойдутун сандаарбыт бөһүөлэгэ, долгуйар сибэкки муората, лигкир тиит ойуура, хатынгнаах чаранга, дьоно-сэргэтэ тоһуоруспута түүлүгэр көстөллөр, онтон кэрэ түөл, олох кырдьыга буолан, хаһан да хоруй ылбат сүрэх кыланьытыгар кубулуйар:

«Күүһүрэр ахтылҕан ыарыыта
Сыл-хонук аастабын аайытын:
Ханнаний, мин дойдум – Туой Хайа?!
Ханнаний, хаарыаннаах мин Чуонам?!».

Бу даҕаны түбэлтэҕэ поэт трагедията бэйэтин иһигэр хаалар, буруйдаабы көрдөөн, ситиһэ сатаан түмүк оҥорбот, хоһоонунан этиллэр санаа аһаҕас хаалар. Онон өссө ордук итэҕэтиилээх, ааҕааччыны соруйан туюх эмэ санааҕа аҕала сатааһын суоҕа көстөр. Ол аата – дыһгнээх поэзия.

«Поэзия күүһүнэн ньургуһун барахсаны иккиһин тылыннарар дьоһурдаах поэттар баар буолбуттарыттан үөрэ саныыбын», – диэн Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуодунай поэта Иван Мигалкин Чуона Мэхээлэни поэт быһыытынан үрдүктүк сыаналаабытын толору ылынабын. Чуона Мэхээлэ поэзиятыгар айылҕа тыыннаабымсытан ойууланара үгүс: курус күһүн өксүөн тыалга мэ-нэстэн кэлэр, хатынгнар халадаай ырбаахы кэтэн чаранга мусталлар. Хайдах курдук киһи хараҕар холустаҕа түспүт тэҥэ хатанан хаалаллары, манньк тыл күүһүнэн тагыллыбыт хартыыналар:

«Сырдыкка, аал уокка тиэтэйэн
Отчуттар тылара кылбанныыр,
Солбуһа эрдиилэр күөрэннээн
Салбахтар хоптолуу дайаллар.

Куукуйдаах үрэҕин үрдүнэн
Күөх туман наҕыллык айанныыр,
Аастыйбыт баттабын долгутан
Киһээнни Бүлүүлүүн куустуһар.

Сарданга утаҕа умуллан
Унуоргу сис хайа дьааһыйар,
Түлүк уу сабарды халыйан
Уйаҕас долгуран сатыылыыр».

(«Сүлдьүкээр киэһэтэ»)

«Күн тиит мас мутугар олорон
Көмүс ый тахсарын кэтэһэр,
Күөл уутун сиэркилэ ньууругар
Кып-кыһыл сирэйин көрүнэр».

(«Сүрэҕим үөрүүнэн угуттуур»)

«Сүрэхтэн тахсар тылларынан» «ньургуһуну иккиһин тылыннарар», «ситтэрбэти ситэ» сатыыр поэт, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үтүөлээх юриһа, Российской Федерация суутун систиэмэтин Бочуоттаах үлэһитэ Михаил Егорович Иванов-Чуона Мэхээлэ инникитин

даҕаны манньык үтүө айымньылары суруйа туруо, саха литературатын байытыһыа дии саныыбын.

Галина Фролова,

поэт,

*Саха Өрөспүүбүлүкэтин суруйааччыларын сойууһун солбуйааччы
бэрэссэдээтэл*

Хоһооннор

Чорооннуу чочуйуом

Хомоҕой тылынан
Хоһоону хоһуйуу...
Чочуонай быһыылаан
Чороону чочуйуу!

Тыллары сырсангын
Түүн-күнүс мөхсөбүн...
Чоруун мас көрдөөнгүн
Чээл тыаны батабын.

Дьүөрэ тыл булангын
Иэйиигин этэбин,
Оһуору тигэнгин
Дьол маһын кыһабын.

Хоһоонгун ааһангын
Сүрэҕин манньыйар,
Чороонгун көрөнгүн
Харабын уоттанар!

Ыам ыйа, 2015 с. Дьокуускай к.

Саха балаҕана

Саханы Саха омук дэппит
Туруорбах балаҕаны көрөбүн,
Халадаай ырбаахытын кэппит
Саха эмээхсинигэр холуубун.

Саха мааны эмээхсининии
Ыалдыты сүрдээбин кэтэхэр,
Баарынан-суоһунан маанылыа —
Ол онтон дуоһуйан мичийэр.

Киһиэхэ эрэлин бэлиэтэ —
Хаһан да хатаммат халҕана,
Көмүлүөк аал уотун күлүмэ —
Сылаас сыһыанын сыдьаайа.

Саха балаҕана барахсан
Аас-туор аргыарын кыйдыаҕа,
Сылайбыт-элэйбит айанныт
Сынньаныа, сылаатын таһаарыа.

Кыһынҥы бытарҕан тымныыга
Холумтан сылааһа ириэрэр,
Сайынҥы сыралҕан куйааска
Сөрүүн салгына имэрийэр.

Килэйэн-халайан дьэндэйбит
Күндү дыбарыас да буолбатар,
Хас саха сүрэбин мэлдьитин
Иһирэх өйдөбүл манньытар.

Төһөлөөх элбэх үтүө дьон
Куорсун аннынан балаҕантан
Бар дьонун аатырдар аналлаах
Үрдүккэ көппүтэ буолуоҕай?

Саха сылаас балаҕаныгар
Баараҕай бокулуон уурабын,
Омугу омук гыммыт үтүөҕэр
Сахалыы махталбын этэбин.

Сэтинньи, 2014 с. Дьокуускай к.

Элбэх да ардабы аннынан...

Олоѳум айана аастаѳа
Элбэх да ардабы аннынан:
Бааллара омуннаах ардахтар,
Сууйбуттара курус самыырдар.

Күһүнгү нуһаранг кизһэѳэ
Көрөбүн тунаарар саѳаѳы,
Күүтэбин кэлиэѳэр эрэнэ
Түннүкпүн тонсуйар ардабы.

Сэллээбэт, астыбат ардахтыын
Сэлэһиэм ааспыты ахтыһан,
Тиэргэммэр утары тахсаммын
Кууһуоѳум айаным аргыһын.

Үрдүбэр былыттар тохтооннор
Санаабар дьүөрэлии мусталлар,
Халлааны кыптыыйды кырыһан
Аймана көтөллөр хоптодор.

Үөрүүлээх өрөгөй кэмнэрбэр
Күлүмнүү субулар утахтар
Дьиэрэнкэй үнкүүлээн тэйэллэр,
Лынкынас ырыаны тардаллар.

Чункуйар түгэммэр ардахтар
Санньардык суккулла түһэллэр,
Үөһэттэн саккырыыр таммахтар
Иэдэспин суруйа сүүрэллэр.

Түннүгүм таастара ытааннар
Тулабар барыта силбэһэр,
Эмискэ аһахпын аһытар
Туустаах уу амтана халыйан...

Олоѳум айана аастаѳа
Элбэх да ардабы аннынан:
Бааллара омуннаах ардахтар,
Сууйбуттара курус самыырдар.

Сайын хайдах кэлэрий?

Сайын кэлэр набыллык,
Сааһы сэмээр солбуйан,
Кэрии тыаба чобуотук
Кэһэ кыылын ыллатан.

Сайын кэлэр дыктитик,
Омуннурбат саас курдук,
Кырааскалаан, тупсаран,
Отун-маһын көһөрдөн.

Сайын кэлэр киэмсийэн,
Эдэр кыыстыы кэрэтик,
Сибэккитин тэлгэтэн,
Сирбит иэнин киэргэтэн.

Сайын кэлэр дыһуннук,
Далбар хотун кэриэтэ,
Үүтгээх сүөгэй кэһиилээх,
Алла турар арыылаах.

Сайын кэлэр дыктитик,
Саймаарыйан набыллык,
Эдэр кыыстыы кэрэтик,
Хотун курдук дыһуннук.

Ыам ыйа, 2015 с. Дьокуускай к.

Мин өйүм, мин санаам тардыһар...

Сулустаах киэһээнни халлааны
Суһумун кэрэхсии көрөбүн,
Чункунуур чуумпуну иһиллээн
Санаабын сааһылы тутатын.

Үтүмэн үйэлэр тонгорон
Кырыарбыт номохтор ирэннэр,
Кэпсииллэр элбэҕи, онгостон —
Кый ыраах үөһэттэн түһэннэр.

Барыта баараҕай таһаалаах
Киэнг куйаар киэлитин иһигэр,
Кэм-кэрдий хардыта дьохуннаах —
Хонукпут сылынан кэмнэнэр.

Тунал ый ыас хара түүннэргэ
Дьэрэкээн симэҕэ буоланнар,
Сирдээҕэр улахан сулустар
Обуруо кэриэтэ көстөллөр.

Мөлүйүөн сыллары нөнгүөлээн
Илдьиттэр кэлэллэр илистэн,
Аан талҕа буоланнар силлиэрэн
Ааһаллар ардыгар сэрэтэн.

Кып-кыра кумахтыы сананым
Сир уола бу халлаан анныгар,
Дойдубун үрдүктэн сэнээрэ —
Куйаарга көтүөхпүн баҕардым.

Баҕардым сулустуу мичингээн,
Бар дьоммор сыдыайа тыгыахпын,
Саһарҕа күлүмэр суунаммын
Ый курдук ып-ыраас буолуохпун.

Хаһан да кырдыбат халлаанныын
Хантайан сэлэхэр курдукпун,
Мин өйүм, мин санаам тардыһар
Киэнг куйаар көстүбэт дуолугар.

Муус устар, 2015 с. Дьокуускай к.

Халлааны уйаннык ытатан

Сайыммыт сайаҕас мичээрэ
Санньыйбыт туманныын барыста,
Күһүммүт силбиктээх кэмнэрэ
Халлааны уйаннык ытатта.

Аат эрэ харата дайбанан
Алыыны үрдүнэн хаас үөрэ
Соҕуруу субуллар айанын
Сэргээммин одуулаан турбутум.

Эмискэ киэн халлаан урсунун,
Күһүнгү нуһаран чуумпутун
Хараасты хаһыта аймаата,
Уйулҕам утаҕын таарыйда.

Доҕору сүтэрэн аһыйы,
Дойдулуун өр кэмнэ арахсы
Кутурҕан ырыатын таһаарда,
Сир дойду үрдүнэн тарҕаата.

Халлааны хантайан көрбүтүм —
Кынатын санньардык сапсынан,
Былыты быһынан кылбаннаан
Соҕотох туруйа ааспыта.

Доҕорбун атаарбыт кэриэтэ
Сайыһа көрөммүн хаалбытым,
Туох эрэ кэрэттэн маппытты
Хомолто күлүгэр саспытым.

Алтынньы, 2014 с. Өлөөн сэл.

Кыһыны таптыбын

Кыһыны олуһун таптыбын —
Көм хаары дуоһуйа оймуубун,
Чысхааны кытары сырсабын,
Чолбону сонургуу көрөбүн.

Дыбартан хойдубут туманы
Түөспүнэн силэйэ хаамабын,
Кымыстыы кыынныбыт салгыны
Чачайа ыймахтаан ылабын.

Халлаантан ыһыллар кыырпахтар
Үөр тулук буоланнар дайаллар,
Көй көмүс кутулар утахтар —
Өрүллэр, өһүллэр суһуохтар.

Көмнөбү суорҕанныы бүрүнэн
Сис тыаҕа барыта иһийэр,
Күөх сааһы айылҕа кэтэһэн
Көмүк хаар анныгар утуйар.

Ойдом тиит кырыарбыт мутугар
Обуруо тиһигэ тиһиллэр,
Тонгуу хаар кылбайар ньууругар
Айылҕа оһуора дыргыллар.

Сэтинньи, 2014 с. Дьокуускай к.

Кутаалы умайыам

Сүһүмнүүр халлаанга
Сулустар мусталлар,
Дыримниир үрдүккэ
Дьиэрэнкэй тэбэллэр.

Сулуһу былааммын
Куйаары арҕарыам,
Эйигин буламмын
Бу сиргэ аҕалыам.

Умайар сулустуу
Уохтаахтык ууруоҕум,
Олоххун бүтүннүү
Күлүмнүү оонньоуом.

Тапталтан сабыллаат
Кутаалы умайыам,
Тулабын сырдатаат
Баҕардар умуллуум...

Дьүкээбил дыримин сөхпүтүм

Ардахтаах сиппэрэн күннэргэ
Анаабыр сиригэр кэлбитим,
Дыбардаах күһүнгү киэһэбэ
Дьүкээбил дыримин сөхпүтүм.

Дьүкээбил уоттара умайан
Сулустар дыэрэнкэй тэптилэр,
Халлааммыт сабыыта арыллан
Көстөллөр тааллыбат дыктилэр.

Дьүкээбил аллара налыйан
Таптал Хайатын кууспалаата,
Сымнаҕас солколуу долгуйан
Суһумнуу, тэлимнии оонньоото.

Анаабыр сүүрүгэр суунаары
Таһымныыр чүөмпөбэ умуста,
Уон араас өнүгөн күлүмнээн
Уонна дьэ, олуһун түбүстэ.

Бу маннык эриэккэс көстүүттэн
Уйулҕам олуһун долгуйда,
Мин санаам дьэрэкээн өгнөнөн
Мунутуур үрдүккэ күөрэйдэ.

Балаҕан ыйа, 2014 с. Сааскылаах сэл.

Анаабыр

Улахан, Куччугуй Куонаапка
Ини-бии үрэхтэр холбоһон,
Киирбэт күн тырымнаах сырдыкка
Анаабыр өрүһэ үөскээбит.

Тус хоту айанын салҕаабыт
Туундара күлүмнүүр сүһүөгэ,
Аарыктаах айанга аттамыт
Араҕас сулуһун батыһа.

Санныйан намтаабыт былыттар
Сир үрдүн сабардаан кэлэллэр,
Сибиниэс өгнөммүт сүүрүктэр
Силлиэлиин сырсаннар сүүрэллэр.

Хайаны, хапчааны быһылаан
Хахсааттыын хабырдык хапсыһар,
Хотугу Байҕалга тардыстан
Харса суох аллара дьулуһар.

Күһүнгү кыдымах кыаһылаан
Кыыһыран кыынһаллар долгуннар,
Кыыл таба үөрүнүү кылбаннаан
Көңүлгэ тахсаары мөхсөллөр.

Анаабыр уораана оргуйан
Алмаас толутун чочуйар,
Кыырпахтар халлаанга кыырайан
Кыһаллар дьүкээбил буоланнар.

Алтынньы, 2014 с. Сааскылаах сэл.

Сүрэжим кутаатын

Ыраахха угуйар
Үүт тураан куйаары,
Халлааны сырдатан
Тырымныыр сулуһу,
Күлэр ый утабын
Күлүмнэс ардабын

Ханыылыы көрөбүн
Сэгэрбэр эйиэхэ,
Сүрэжим кутаатын
Күөдүппүт киһиэхэ.

Күһүннү кэмнэrim
Көй көмүс киэргэлин,
Сүрэжим сыдыайар
Иэйиитин сылааһын,
Хоһуйар хоһоонум
Тылларын бастынын

Барытын аныыбын
Сэгэрбэр эйиэхэ,
Сүрэжим кутаатын
Күөдүппүт киһиэхэ.

Алтынньы, 2014 с. Сааскылаах сэл.

Учууталга махталым

Учуутал диэн алыптаах
Абылыр үтүө тылтан
Истин иэиин кууһара
Эмньик оҕо сааспыттан.

Учуутал мин санаабар —
Үтүө санаа Аанньала,
Учуутал мин харахпар —
Уогтаах Чолбон сулуһа.

Оскуолаҕа киирэммин
Букубаары аахпытым,
Боччум билии ыламмын
Көччөх буолан көппүтүм.

Учууталга махталым
Уһараабат, уостубат,
Төлөрүйбэт аналым —
Үлэ, үөрэх күүрээнэ.

Учуутал күн кэриэтэ
Сырдыгынан сыдыайар,
Харанаттан таһааран
Тунал ыйдыы сырдатар.

Учуутал ийэ тэнэ —
Сүрэбин уотун бэрсизэ,
Ааннаабыт ыксал кэмнэ
Аһалыы сүбэ биэриэ.

Кини сахпыт кутаата
Мындыр өйүн үөрэбэ,
Сайаҕас, сылаас сүрэбэ
Сирдии туруо үтүөбэ.

Ахсынньы, 2014 с. Сааскылаах сэл.

Өйдөөн-санаан ааһыаһын...

Оҕо сааһым доҕотторо!
Көрсүөбүҥ бары ынгырсан,
Тимирбит дойду оҕолоро
Дойдулаах дьоннуу сананан.

Өйдөөн-санаан ааһыаһын
Өнг-быйанг хочолорбутун,
Төрөөбүт төрүт сирбитин,
Туруу үлэһит дьоммутун.

Сандал саас сага кэлиитэ,
Туой Хайа арҕаһар тахсан,
Бэс туорааһынан бырахсан
«Сэриилэһэ» көрүлүүрбүт.

Хайа чыпчаалыгар туран
Кэлэр кэммитин түстүүрбүт,
Ыраас ыраҕа уйдаран
Ыраах саҕахха көтөрбүт.

Сайынҥы сырал кэмнэргэ
Суһумнуур уулаах Чуонаҕа
Күнү күннээн сөгүөлүүрбүт,
Күннүүн сырсан умсарбыт.

Бастыҥ кэрэмэс түгэnnэр
Бүтүө суох кэриннээхтэрэ,
Оҕолуу уйан сүрэхтэр
Онгоһуу оннук дииллэрэ.

Күлүгэ суох эрэнэрбит —
Кэрэ өлбөт төлкөтүгэр,
Дойдубут инникитигэр,
Дьон ыллыктаах санаатыгар.

Түүлбүтүгэр да көрбөппүт —
Дойдубут ууга тимирэн,
Аал уоппут саба үрүллэн
Үрүө-тараа барыаһытын.

Өйдүөбүҥ, бүгүн чуумпуран
Ааттарынан ааттаталаан,
Кэрэгэй дьылҕа хаарыйан
Суох буолбут доҕотторбутун.

Олох салѣанар тыннаахтан,
Дойду аатырар дьонунан.
Сир үрдүттэн симэлийэн
Сүппэтэ буоллар дойдубут.

Оѣо сааһым доѣотторо,
Түмсүөбүн биһиги бары,
Сарын-сарынтан өйөнсөн
Удьуор утумун салѣаары.

Балаѣан ыйа, 2015 с. Сааскылаах сэл.

Ааспыты эргитэ сатаама

Түннүкпэр нөрүйбүт аар хатын,
Туохтан эн эмискэ мунчаардың?
Суугунуур ырыабын тохтотон,
Санааҕа баттатан чуумпурдун?

Баҕардар, сайынын ааспытын
Суохтаангың сайыһа хааллаҕың?
Эбэтэр чээл солко симэҕин
Саһара хаппытын сирдэҕин?

Сарсыарда саһарҕа уһуктан
Сарыалга эйигин сууннарбыт,
Хаһыннаах аргыартан харыстаан
Сандал күн көмүскэ суулаабыт.

Кыталык ырыата аргыстаах
Кэлиэҕэ элбэх да күөх сайын,
Эн өссө чэчирии тупсуоҕун
Сагалыы киэргэлгин кэтэнгин.

Аар хатын! Сайыны сайыһан
Ааспыты төннөрө сатаама,
Кэм-кэрдии айгыстар айанын
Тохтотор кыах суоҕар саараама.

Ахсынньы, 2014 с. Дьокуускай к.

Тыиннаах буолар кэрэтиэн

Күлүмүрдүү күндээрэн
Күммүт күлэн мичийэр,
Кэлэр кэмим сандааран
Кэхтибэттии киэркэйэр.

Кустук курдуур халлааны
Сэттэ өнгүн оонньотон,
Санаам сырдык ырата
Ырыа буолан дыиэрэйэр.

Сарыал тыаллыын куустуһан
Хомус тыаһа лонкунуур,
Истинг иэйии уһуктан
Кутаа буолан умайар.

Тыиннаах буолар кэрэтиэн —
Күөрэгэйдиин ыллаһар,
Мүөттээх салгын сөрүүнүөн —
Утаппытты ыймахтыыр.

Ахсынньы, 2014 с. Дьокуускай к.

Күүтэбин көрсүһэр чаасытын

Өйдүүбүн, биир сайын ыраахтан
Аан бастаан эйигин көрбүппүн,
Кыталык дьүөрэтэ таһаабын
Кэрэхсии одуулаан турбуппун.

Сүрэхпэр умсулбан иэйиитин
Сахпыта арылхай харабын,
Санньылбан санаабын сырдатан
Сүһүмнүү оонньуура сүһуоһун.

Эрирдээх, эндирдээх айантан
Элэйэр-сылайар кэмнэрбэр
Умайар сулуһум буолангын
Угуйа тыгарын иннибэр.

Ыраата барбыккын сайыһан
Тэбилик тирэһим сүппүтэ,
Тумарык мөссүөнгүн суурайан
Тулабар үрүн күн өспүтэ.

Дьыл-хонук аастабын аайытын
Эйиэхэ тардыһым күүһүрэр,
Тапталтан талбаара тааламмын
Күүтэбин көрсүһэр чаасытын.

Олунньу, 2015 с. Дьокуускай к.

Улуу үөрүү миигин кууста

Сизэмээр Сандалга

Будулбан туман дьайбаран
Тулам тырымны сырдаата,
Ахсынны ый аам-даамыттан
Сандал саас сыдыайын ыста.

Улуу үөрүү миигин кууста:
Бүгүн биһи дьиз кэргэнгэ
Дьол чорооно көтөбүлүннэ —
Сиэн уол күн сиригэр кэллэ.

Үтүө түгэнтэн манньыйан
Эбэлэр түбүккэ түстүлэр:
Куораты тилийэ сүүрэннэр,
Оҕо таһаһын көрдүүлэр.

Кыра сиэним күн сиригэр
Күүттэриилээх күндү киһи,
Кини бэбээрэ ытыырын
Ырыа бастыгар тэннибин.

Эрбэх саҕа киһичээнтэн
Элбэҕи эрэнэ күүтэбит,
Кырачаан бэйэтэ улаатан,

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.